

УДК 371.133:372.4

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЯКІСНОЇ ОСОБИСТІСНО
ОРІЄНТОВАНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
У ПЕДАГОГІЧНОМУ ВИЩОМУ
НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

Шаповал Ю.Д.

*Балаклійська філія Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради*

Стаття присвячена питанням створення необхідних умов для формування готовності майбутніх викладачів до реалізації основних положень особистісно орієнтованої парадигми в практиці роботи. Виділено основні професійно значущі якості та педагогічні цінності особистісно орієнтованого педагога. Схарактеризовано механізм організації професійної підготовки вчителя та сформульовано поняття «готовність майбутнього вчителя початкових класів до реалізації особистісно орієнтованого навчання».

Ключові слова: готовність, особистісно орієнтоване середовище, особистість, умови.

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ КАЧЕСТВЕННОЙ ЛИЧНОСТНО
ОРИЕНТИРОВАННОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ
БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ
В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ**

Шаповал Ю.Д.

Статья посвящена вопросам формулирования необходимых условий для формирования готовности будущих преподавателей к реализации основных положений личностно ориентированной парадигмы в практической работе. Выделены основные профессионально значимые качества и педагогические ценности личностно ориентированного пе-

дагога. Охарактеризованновий механізм організації професійної підготовки учителя. Сформульовано поняття «готовність майбутнього учителя початкових класів до реалізації особистісно орієнтованого навчання».

Ключевые слова: готовность, личностно ориентированная среда, личность, условие.

**PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE QUALITATIVE PERSON
ORIENTED PROFESSIONAL TRAINING OF A FUTURE PRIMARY-
SCHOOL TEACHER IN A PEDAGOGICAL HIGHER
EDUCATIONAL INSTITUTION**

Shapoval Y. D.

The article is devoted to the formulation of the necessary conditions for the formation of future teachers' readiness to the implementation of the basic points of a person oriented paradigm in practice. The main professionally important qualities and pedagogical values of a person-oriented teacher are determined. A new way of training teachers is described. The concept of "readiness of a future primary-school teacher to the realization of person oriented teaching" is formulated.

Key words: readiness, person oriented environment, a person, a condition.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку національної системи освіти в концептуальних підходах до її розбудови все виразніше стверджуються цінності гуманістичної педагогіки. Аналіз наукових праць доводить, що сьогодні науковцями приділяється значна увага вирішенню питань, пов'язаних із виявленням теоретико-методологічних і методичних засад особистісно орієнтованого навчання й виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів I–III ступенів (Ш. Амонашвілі, І. Бех, Є. Бондаревська, В. Веселова, В. Киричук, С. Кульневич, С. Подмазін, О. Савченко, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, І. Якиманська та інші).

Із початку 90-х років ХХ ст. отримала розвиток *ідея гуманізації* професійної підготовки вчителів (Ш. Амонашвілі, В. Луговий

Г. Балл, Ю. Мальований, В. Загвязинський, Є. Бондаревська, В. Марєєв, С. Сисоєва, О. Пехота, Г. Скок), результатом якої стала готовність не тільки вирішувати вузькопрофільні завдання, а й бути суб'єктом освітнього процесу.

Проте, на нашу думку, недостатня увага приділяється ідеї особистісної орієнтації професійної підготовки самого вчителя. Тому, на наш погляд, ідея особистісної орієнтації професійної підготовки вчителя стає дедалі актуальнішою.

Метою нашої статті є виявлення особливостей професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів щодо реалізації особистісно орієнтованого навчання й виховання учнів.

У психолого-педагогічному аспекті провідну ідею гуманізації професійної підготовки Г. Балл визначає як орієнтацію її цілей, змісту, форм і методів на особистість студента, гармонізацію його розвитку. Ми погоджуємося з автором у тому, що при організації гуманістичної, особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя слід також враховувати ціннісно-мотиваційну доміную, характерну для професії педагога, що виражається у прагненні до здійснення педагогічної комунікації [1].

Утвердження студента в ролі суб'єкта навчального процесу як активного, свідомого, небайдужого його учасника є ключовим у розумінні педагогічної сутності гуманізації професійної підготовки майбутнього вчителя. Саме це положення, на нашу думку, є одним із головних у теорії особистісно орієнтованого навчання.

Найбільш суттєвою ознакою гуманної професійно-педагогічної діяльності є її спрямованість на іншу людину. Вважаємо, що основою підготовки вчителя до роботи в особистісно орієнтованому освітньому середовищі повинна стати спрямованість усього навчально-виховного процесу в стінах педагогічного вищого навчального закладу на особистість студента як передумова його майбутньої орієнтації на розвиток особистості учня. Отже, розглядатимемо особистісно орієнтовану професійну підготовку майбутнього вчителя як педагогічну умову його підготовки до особистісно орієнтованого навчання учнів.

Призначення особистісно орієнтованих технологій у педагогічному вищому навчальному закладі, на думку О. Пехоти, полягає в тому,

щоб підтримувати та розвивати природні якості студента, зокрема індивідуальні здібності, допомагати в становленні його суб'єктності, соціальності, культурної ідентифікації, творчої самореалізації особистості [4].

На нашу думку, особистісно орієнтована технологія як змістова техніка реалізації навчального процесу є поетапним засвоєнням студентами знань, умінь і навичок розвитку особистості учня та відображає відповідну систему педагогічних поглядів на процес її розробки та реалізації кінцевої мети.

Основною процесуальною характеристикою професійної підготовки вчителя до реалізації особистісно орієнтованого навчання, на думку В. Серикова, є *навчальна ситуація*. Але реалізувати її під час навчання можливо лише при дотриманні певних дидактичних умов:

1. Викладач повинен достатньо коректно уявляти мету і призначення педагогічних моделей (ситуацій) у процесі навчання.
2. Педагогічна задача повинна відповідати ідеям особистісно орієнтованої педагогіки, тобто актуалізувати особистісні функції студента.
3. Необхідний постійний тренінг професійних дій, пов'язаних із реалізацією особистісно орієнтованого навчання майбутнього вчителя [5].

У професійну підготовку майбутнього вчителя щодо реалізації особистісно орієнтованого навчання повинна ввійти також система формування особистих і професійних якостей учителя.

У деяких останніх дослідженнях із проблем гуманізації педагогічної підготовки вчителя (Г. Балл, Є. Барбіна, І. Бех, С. Гончаренко, Н. Демяненко, І. Зязюн, Ю. Мальований, В. Пікельна, О. Пехота, В. Семиченко, С. Сисоєва та інші) перераховуються ті якості, які необхідно розвивати у майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки: емпатію, толерантність, прагнення до емоційної підтримки, спроможність обґрунтувати свої вчинки, виділити мотиви своєї діяльності, рефлексію.

Є. Бондаревська визначає основні *педагогічні цінності*, які потрібно сформувані у майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки, направленої на особистісно орієнтоване навчання:

людські – дитина як головна педагогічна цінність і педагог, здатний до її розвитку, співпраці з нею, соціального та психологічного захисту особистості, допомоги, підтримки індивідуальності, творчого потенціалу;

духовні – сукупний педагогічний досвід людства, що знайшов відображення в педагогічних теоріях і способах педагогічного мислення;

практичні – способи практичної діяльності, що перевірені практикою, педагогічні технології;

особистісні – педагогічні здібності, індивідуальні характеристики особистості педагога як суб'єкта педагогічної культури, педагогічного процесу й особистої життєтворчості [2].

Особистісна цінність у розвиненій формі має виступати самоцінністю. Система особистісних цінностей виступає адекватним індикатором розвиненої особистості. Більше того, особистість володіє цими цінностями як власними якостями. При цьому важливо, щоб рівень володіння ними був таким, за якого можливе їх розгортання в реальній життєдіяльності. Учень в особистісно орієнтованому навчальному процесі виступає як суб'єкт саморозвитку і різноманітної діяльності. Тому вчитель повинен навчитись стимулювати активність учнів, «надихати» їх, учити самостійно висувати ідеї, відстоювати власну думку та виступати рівноправними партнерами в спілкуванні.

Професійна підготовка вчителя, організована на основі особистісної парадигми, актуалізує ще одне з головних джерел особистісної ситуації – особистісний потенціал самого педагога. Якщо особистість, на становлення якої орієнтується нова педагогічна парадигма, – це інтеріоризована свобода, то конструювання тієї реальності, яка при цьому повинна бути інтеріоризована, і складає призначення педагога. Ми погоджуємося з В. Серіковим, що при цьому і сам викладач повинен стати носієм свободи: подолати зовнішню заданість, імперативність, канонізм, ритуальність своєї професійної поведінки і образу життя в цілому [5].

Механізм організації фахової підготовки вчителя вимагає від викладача вищого навчального педагогічного закладу таких дій: рефлексії в своєму життєвому досвіді власне педагогічних елементів; утвердження у власній діяльності та поведінці переваги тих цінностей, до яких

він залучає своїх студентів; критичну оцінку і переоцінку власних цінностей як способу спонукання студентів до аналогічних дій; прийняття інших точок зору і світоглядів; самоутвердження особистості педагога через власне залучення до цінностей і досвіду студентів.

Слід зазначити, що в процесі предметної діяльності і спілкування змінюються мисленнєві функції педагога. Якщо при організації традиційного навчання функцією спілкування виступає організація діяльності, то в педагогічній ситуації особистісно орієнтованого навчання часто навпаки – предметна діяльність покликана сприяти спілкуванню. Рольове спілкування змінюється особистісним із притаманними йому підтримкою, емпатійністю, утвердженням людської гідності та довірою. Це створює атмосферу співробітництва й зумовлює потребу діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукає до обміну думками, враженнями, досвідом. В організації навчання відбувається зміщення акценту з домінування окремих форм і методів навчання на визнання їх плюралізму, переваги творчої ініціативи, конструювання «ситуації вибору», самоаналізу, самооцінки, самопізнання, самовираження, самореалізації.

Продуктивні, творчі форми організації навчального процесу (діалог, полілог, створення «ситуації успіху», драматизація дидактичних ситуацій, рольові ігри, групова робота, індивідуальні завдання, творчі роботи, проекти, проблемні заняття) створюють атмосферу співтворчості, емоційного збудження і радості від власного успіху, задоволення від відчуття «бути почутим», стимулювання творчості та неоднозначності.

Переважно внутрішній контроль за процесом навчальної діяльності з боку самого студента забезпечує ефективність особистісно орієнтованої професійної підготовки. Особисті досягнення студента визначаються, оцінюються і коригуються в ретроспективі з огляду на особистісну орієнтацію навчального процесу.

Результатом такої підготовки є педагог, націлений на розвиток і самореалізацію кожного учасника навчального процесу.

Вважаємо, що специфіка підготовки вчителя початкових класів до реалізації особистісно орієнтованого навчання повинна врахову-

ватись як у його загальнопедагогічній, так і в предметно-методичній підготовці.

Предметно-методична підготовка – складова професійної підготовки вчителя, визначена В. Луговим як знання предмету і способів його засвоєння учнями. Її основою є сукупність функціональних і структурних компонентів, взаємодія яких породжує інтегративну якість учителя – методичну готовність. До функціональних компонентів системи методичної підготовки автор відносить функції управління навчально-методичною діяльністю студента: цілепокладальну, мотиваційну, операційну, контрольну-коригувальну [3].

Узагальнення сказаного дає підстави для **висновку** про те, що майбутній учитель початкових класів буде готовий до реалізації особистісно орієнтованого навчання, якщо:

- сприймає мету розвитку особистості дитини в процесі навчання як соціально і професійно значущу;

- його методологічними поглядами є особистісно орієнтована парадигма, логіка якої потребує будувати навчальний процес у напрямку «від дитини» (обирати зміст, методи, форми навчання, спираючись на природну схильність учнів до пізнання, актуалізувати їхні потреби, інтереси, суб'єктивний досвід задля їх самореалізації);

- володіє новими підходами до відбору та структурування змісту сучасної початкової освіти;

- уміє забезпечити процес культурного та духовного самовизначення учня (відчуття дитини людиною, громадянином, особистістю, що творить власне життя, орієнтуючись на загальнолюдські та національні цінності) засобами, методами, формами початкової освіти.

Українські педагоги – науковці та практики – розглядають особистісно орієнтовану професійну підготовку майбутніх учителів усіх спеціальностей як найважливішу умову розбудови загальної середньої освіти на засадах гуманістичної педагогіки. Тому до **першочергових завдань модернізації національної педагогічної освіти**, які потрібно вирішити в найближчий час, учені відносять необхідність розробки, теоретичного обґрунтування й експериментальної апробації технології підготовки майбутніх учителів до проведення особистісно орієнтованого уроку.